

སློབ་ཚན་དང་པོ། སའི་གོ་ལའི་སྤྲོད་གི་ཚེ་སློབ།

CHAPTER 1 : LIFE ON EARTH

ཁྱེད་ཀྱིས་ཤེས་གསལ་ལྟར། ང་ཚོ་སྤོད་སའི་སའི་གོ་ལ་འདི་ཉིད་ཉི་མའི་ཁྱིམ་ཀྱང་ཀྱི་གྲུབ་ཆ་ཞིག་ཡིན་ལ། སློབ་ཚན་གོང་མའི་སྐབས་སུ། ཁྱེད་ཀྱིས་སའི་གོ་ལ་ནི་ལྷོ་མ་དབྱིབས་ཤིག་ཡིན་པ་དང་། དེའི་ཆགས་རིམ་སྤྱི་མ་དེར་ས་ཤུན་དང་། ཆགས་རིམ་ནང་མར་བར་ས་དང་ས་སྤྲོད་བཅས་རིམ་པ་གསུམ་ཡོད་པ་ཤེས་ཡོད། དེར་མ་ཟད་ང་ཚོས་སའི་གོ་ལ་ནི་ཚེ་སློབ་གི་གནས་གཞི་གཅིག་པུ་དེ་ཡིན་པར་བསམ་གྱི་ཡོད་ལ། **སའི་གོ་ལའི་སྤྲོད་གི་སྐྱེ་ལྗན་ཕུང་པོ་**(Organism) ཐོག་མ་ནི་**ཕྱ་ཕུང་རྒྱུད་པས་**(Unicellular)གྲུབ་ཅིང་། དེ་ནི་ལོ་ངོ་བཅུ་ལྔ་འབུམ་གསུམ་དང་དྲུང་ཕྱུར་ལྔ་ (3500000000) ཡི་གོང་དུ་བྱུང་ཡོད། སའི་གོ་ལ་རང་ཉིད་ལོ་ངོ་བཅུ་ལྔ་འབུམ་བཞི་དང་དྲུང་ཕྱུར་ལྔ་ (4500000000) ཡི་གོང་དུ་བྱུང་བར་ཚོད་དཔག་གྱེད་ཀྱི་ཡོད།

ལོ་ངོ་ས་ལ་མང་པོའི་སྤྱི་དུ་སའི་གོ་ལའི་ཐོག་ཆེས་ཁྱད་པར་ཅན་གྱི་འབྲུང་རྒྱུན་ལ་བརྟེན་ནས་ཚེ་སློབ་གི་རྣམ་པ་ཐོག་མ་དེ་བྱུང་། ཚེ་གིང་དང་སློབ་ཆགས་ལྟ་བུའི་**ཕྱ་ཕུང་མང་ལྗན་གྱི་**(Multicellular)སྐྱེ་ལྗན་ཕུང་པོ་རྣམས་ནི་ཕྱ་ཕུང་རྒྱུད་པའི་སྐྱེ་དངོས་བྱུང་བའི་རྗེས་སུ་ཡུན་གྱིས་འཕེལ་རྒྱས་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན། དེར་བརྟེན། དེང་སང་སའི་གོ་ལའི་སྤྲོད་ཚེ་གིང་དང་སློབ་ཆགས་རིགས་འདྲ་མིན་སྣ་ཚོགས་གནས་ཡོད།

སའི་གོ་ལའི་སྤྲོད་ཚེ་སློབ་འཕེལ་འགྱུར་གྱི་བརྒྱུད་རིམ་ནི་ལ་པོ་དེ་ལོ་ངོ་ས་ལ་མང་པོའི་རིང་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་སྐབས། ཕྱ་ཕུང་གཅིག་གིས་གྲུབ་པའི་ཚེ་སློབ་ལ་བརྟེན་ནས་སྐྱེ་ལྗན་ཕུང་པོ་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་པར་འགྱུར་རྒྱུ་ལ་སྐོར་གྱིད་ཀྱིས་འཛིན་གྲ་གོང་མའི་སྐབས་སུ་སྤྲུང་རྒྱུ་རེད།

སའི་གོ་ལའི་སྤྱི་དུང་འཚོ་གནས་ལ་མཁོ་བའི་རྒྱ་ཆ་ཡོངས་སུ་འཛོམས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ཚེ་སློག་གི་འཕེལ་འགྲུབ་པར་གུར། སྤྱི་ཚུན་སྤྱི་དུང་ཡོངས་ཀྱི་དགོས་མཁོའི་རྒྱ་ཆ་དེ་དག་ནི་རྒྱ་དང་། རྒྱ་ སམ། གཏེར་རྫོང་བཅས་བརྒྱུད་དེ་ ཐོབ་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་དང་། རྒྱ་དང་། སམ། གཏེར་རྫོང་བཅས་ནི་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་འཕུངས་གཙོ་བོ་དང་། རྫོང་དང་འོད་རླངས་ རི་ཉི་མ་ནས་སྤོངས་པའི་རྒྱས་པའི་འབྲུང་འཕུངས་གཙོ་བོ་ཡིན་ཞིང་། དེས་སའི་གོ་ལའི་སྤྱི་དུང་ཚེ་སློག་རྒྱ་གནས་འགྲུབ་པར་ བརྟེན་གྱི་ཡོད།

ང་ཚོས་ཤེས་གསལ་ལྟར། ཚེ་ཤིང་གིས་མཁའ་རྒྱུད་ཤོད་ཀྱི་ཀར་བོན་འཚོ་རྒྱུད་ཉི་མ་ལྷན་(Carbon dioxide)དང་། སའི་ཤོད་ཀྱི་རྒྱ་དང་གཏེར་རྫོང་ ཉི་འོད་བཅས་སྤྱི་དུང་དེ་རང་ལ་མཁོ་བའི་འཚོ་བཅུད་གཡོས་སྦྱར་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། སློག་ ཆགས་ཚང་མར་རང་ཉིད་ཀྱི་འཚོ་གནས་ཆེད་དུ་བསྐྱེད་དང་། འཚོ་རྒྱུད་། རྒྱ་བཅས་དགོས་པ་མ་ཟད། སློག་ཆགས་རྣམས་ ཀྱིས་ཚེ་ཤིང་དང་སློག་ཆགས་གཞན་གང་རུང་ཁ་བསྐྱེད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། ང་ཚོའི་ཁ་བསྐྱེད་དང་སློག་ཆགས་ གཞན་ནས་ཐོབ་པ་རེད། ཚེ་ཤིང་དང་སློག་ཆགས་ཚང་མས་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་འཕུངས་དང་ཉི་མའི་རྒྱས་པར་བརྟེན་ནས་ སློག་འཚོ་བཞིན་ཡོད།

སློག་ཆགས་གཞན་ནས་མའི་རིགས་ཀྱིས་ཀྱང་རང་ཉིད་ཀྱི་འཚོ་གནས་སོགས་དགོས་མཁོ་མང་པོ་ཞིག་གི་སྤྱི་དུང་སའི་ གོ་ལའི་ཐོན་འཕུངས་ལེན་སྤྱི་དུང་ཀྱི་ཡོད། དཔེར་ན། རྫོང་དང་ས་བོལ་ཉེ་ཁང་པ་བརྟེན་པ་དང་། གཞུང་ལམ། རྒྱ་ མཛོད་བཅས་རྒྱ་གཞི་ཡོད་ཅིང་། རྒྱ་གསེང་རིགས་ཉེ་དར་ལྷགས་དང་། ཉ་ཡང་། བཅས་རྣམས་ཀྱིས་ཐོབ་ཆས་དང་། འཕུལ་ཆས། སློག་སྤྱི་དུང་ བསྐྱེད་མཚོན་གྱི་གནས་ལྟར་ཁང་བརྟེན་པ་བོལ་ལྱི་ཡོད། དེར་ མ་ཟད་རྫོང་སོལ་དང་། རྫོང་ལྷན་ རང་བྱུང་རྒྱུ་རྫོང་རྫོང་སྤྱི་དུང་རྫོང་རྫོང་རྣམས་བཟུང་བའི་གཡོས་སྦྱར་དང་། སློག་ འདོན་པ། **སློབ་འཕེལ་འཕྲུལ་འཕྲུལ་(Automobile)** ཀྱི་སྤྱི་དུང་འཕེལ་བཅས་ལ་ལེན་སྤྱི་དུང་། རྒྱ་གསེང་རིགས་དང་ འཕུལ་ཆས་ལྷན་གཏེར་རྫོང་ལེན་རྒྱ་ཆའི་དཔེ་མཚོན་ཞིག་ཡིན་པ་དང་། འདས་མ་ཐག་གི་ལོ་ངོ་ཉི་མ་བརྒྱུ་ལྔ་(200) དེ་ལས་རིང་བའི་དུས་སྤོངས་ནང་། སའི་གོ་ལའི་གཏེར་རྫོང་དང་ཐོན་འཕུངས་གཞན་རྣམས་ལེན་སྤྱི་དུང་པའི་འཕྲོད་ཚད་ ལྷག་མང་པོ་འཕེལ་ཡོད། དེ་ནི་གཙོ་བོ་ཚན་རིག་དང་འཕུལ་རིག་འཕེལ་རྒྱས་ལ་བརྟེན་ནས་སྤྱི་དུང་བཞིག་རེད།

འཛིན་གྲུ་སྤྱི་དུང་རྣམས་ཀྱི་སྤོངས་སུ། འཕུལ་རིག་སའི་གོ་ལའི་དང་དེའི་བྱུ་བཅས་སྤོངས་དཔེར་ན་རྒྱ་དང་། གཏེར་ རྫོང་ སམ། རྒྱ་བཅས་ཀྱི་སྤོངས་ཤེས་ཤིག་གི་སྤོངས་ཡོད། སློབ་ཚན་འདིའི་ནང་། འཕུལ་རིག་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་འཕུངས་ འདྲ་མིན་སྤོངས་སྤོངས་རྒྱ་དང་། ཐོན་འཕུངས་དེ་རྣམས་ཚད་ལས་བརྒྱུ་བའི་འཛིན་སྤོངས་པར་བརྟེན་ནས་ཁོར་ལུག་ལ་

གནོད་སྐྱོན་ཇི་ལྟར་ཐེབས་ཀྱི་ཡོད་ཚུལ་ལ་སློབ་སྦྱོང་གྲུ་དགོས་པ་མ་ཟད། སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་དེ་ནམས་སྤྱད་སྦྱོབ་དང་ཉར་ཚགས་ཇི་ལྟར་བྱེད་དགོས་མིན་སྐོར་ལའང་བགོ་སྐྱེད་གྲུ་རྒྱ་ཡིན་ནོ། །

1.1 སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས། Resource of the Earth

སླེ་དངོས་ཀྱི་འཛིག་རྟེན་ཁོང་། **ཕྱ་ཕུང་རྒྱུད་པའི་སློག་ཆགས་**(protozoa) ནས་མའི་བར་གྱི་སློག་ཆགས་ཀྱི་འཛིག་རྟེན་དང་། **ལྗ་སྡོ་**(Algae) ནས་སྡོན་གེང་བར་གྱི་ཕྱི་གེང་གི་འཛིག་རྟེན་བཅས་སུ་སླེ་དངོས་འདྲ་མིན་སྣ་ཚོགས་ཡོད་པ་མ་ཟད། རིགས་གཅིག་ཏུ་གཏོགས་པའི་སློག་ཆགས་སམ་ཚེ་གེང་ཐ་དད་པ་གཉིས་ལའང་སློགས་མང་པོ་ཞིག་ནས་ཕན་ཚུན་མི་འདྲ་བའི་བྱེད་པར་ཡོད། དེ་ལྟར་འདྲ་སླེ་དངོས་ཚང་མའི་དབར་འདྲ་བའི་ཆའང་མང་པོ་ཞིག་ཡོད། དཔེར་ན། སླེ་དངོས་ཚང་མ་ཕལ་ཆེར་**ཙ་ཇས་**(Elements) རིགས་གཅིག་ལྟེ། ཀར་བོན་དང་། **ཡང་རླུང་།**(Hydrogen) **འཚོ་རླུང་།**(Oxygen) **ཟེ་རླུང་།**(Nitrogen) **འོད་ཀྱི་མ་མ།**(Phosphorus) **སུ་ཟླ་**(Sulphur) བཅས་ཀྱིས་གྲུབ་པ་དང་། སླེ་དངོས་ཚང་མར་སྤྱ་ཕུང་གིས་གྲུབ་པའི་སློམ་གཞི་རེ་ཡོད་ལ། སླེ་དངོས་ནམས་ཀྱི་ཚེ་སློག་གི་བརྒྱུད་རིམ་ཁོང་རྣམས་འགྱུར་གྱི་ནམ་པ་དུ་མ་ཞིག་ཡོད་པ་ནམས་ཀྱང་རང་བཞིན་གྱིས་འདྲ་བ་ཡིན། སྤྱིར་བཏང་གི་ཆ་ནས་སླེ་དངོས་ནམས་ཀྱི་ཚེ་ཡི་བརྒྱུད་རིམ་ལ་སོགས་པའི་རྣམས་ཀྱི་ཕན་ལུས་འདྲ་མཚུངས་རེད། སླེ་ལྡན་ཚང་མར་འཚོ་གནས་ཀྱི་ཆེད་དུ་ཟས་དང་འཚོ་རླུང་དགོས་པ་དང་། དེ་དག་ལ་ཚོ་ཚད་ངེས་ཅན་རེ་ཡོད་ལ། ཚོ་ཚད་དེའི་ནང་རང་ཉིད་ཀྱི་རིགས་རྒྱུད་སྐྱེལ་གྱི་ཡོད།

རང་བྱུང་ཁམས་དང་འབྲེལ་བའི་རྒྱུན་གྱིས་འགོ་བ་མའི་རིགས་ལའང་བྱེད་ཚོས་འདི་དག་ཐུན་མོང་དུ་ལྡན་ཡོད། ཁྱེད་ཀྱིས་ཤེས་གསལ་བཞིན། ཚེ་སློག་གི་རྒྱུན་འཛིན་དང་དེ་ནམ་པ་འདྲ་མིན་དུ་ཆགས་ཚུལ་ནི་སའི་གོ་ལའི་སྤྱིང་དེར་དགོས་ངེས་ཀྱི་ཐོན་ཁུངས་འཛོམས་པར་བརྟེན་ནས་བྱུང་བའོ། དེ་ཡང་གཙོ་བོ་སའི་གོ་ལའི་ས་ཤུན་སྤྱིང་གནས་བཅའ་རུང་བ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་ངོ་། །

ཁྱེད་ཀྱིས་སློབ་ཚན་གོང་མར་སྤྱད་སྐྱེད་པ་ལྟར། ཆེས་མཐོ་བའི་རི་བོ་ནས་གཏོང་བའི་ཕྱི་མཚོ་བར་སའི་གོ་ལའི་ས་ཤུན་གྱི་མཐུག་ཚད་ནི་གི་ལོ་མི་ཧྲ་མ་35 ནས་60 བར་ཡོད་ཅིང་། སའི་གོ་ལའི་ས་ཤུན་མཐུགས་པོའི་ཆ་དེར་**ས་ཡི་དགྲིལ་འཁོར་**(Lithosphere) དང་། སའི་སྤྱིང་ངོས་སུ་ཡོད་པའི་མཚོ་དང་རྒྱུང་སོགས་ཚུའི་རིགས་ལ་**རྒྱུ་ཡི་དགྲིལ་འཁོར་**(Hydrosphere) དང་། རྒྱུང་གི་གནས་རིམ་དེར་**རྒྱུང་གི་དགྲིལ་འཁོར་**(Atmosphere) ཏུ་

བརྗོད་ལ། སའི་དགྲིལ་འཁོར་དང་། རྒྱུ་དགྲིལ་འཁོར།
རྒྱུ་གི་དགྲིལ་འཁོར་གསུམ་གྱིས་འཇིག་རྟེན་འདིའི་སྐྱེ་
དངོས་ལ་འཚོ་གནས་ཀྱི་རྒྱ་ཆ་མཁོ་འདོན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

ཉི་མ་ནས་སྐྱེ་བས་པའི་འོད་དང་དྲོད་ནི་རྒྱས་པའི་
འབྲུང་ཁྲུངས་གཙོ་བོ་ཞིག་ཡིན། འདི་དག་ཚང་མ་སའི་
གོ་ལའི་སྤོང་སྐྱེ་དངོས་འཚོ་གནས་ཐུབ་པའི་གཞི་རྩར་གྱུར་
ཡོད། (དཔེ་རིས་༡༡)

དཔེ་རིས་༡༡ ས་ལུན་སྤོང་གི་འཚོ་གནས།

ཁྱེད་ཀྱིས་ཤེས་གསལ་ལྟར། རྒྱུ་དང་། རྒྱུ་
ས། གཏེར་རྩས་བཅས་ནི་སའི་གོ་ལའི་ཐོག་ཁྲུངས་གཙོ་

བོ་ཁག་ཡིན་ལ། རྒྱུ་མདོག་ཅན་གྱི་ཚི་ཤིང་གིས་སའི་ནང་ནས་རྒྱུ་དང་གཏེར་རྩས་ལེན་པ་དང་། རྒྱུ་ཁམས་ནས་**ཀར་
བོན་འཚོ་རྒྱུ་དེས་ལྡན་**(carbon dioxide) དང་ཉི་མའི་འོད་རྒྱས་བཅས་སྤྱད་དེ་རང་གི་ཁ་ཟས་གཡོས་སྦྱོར་བྱེད་ཀྱི་
ཡོད། བརྒྱད་རིམ་འདིའི་ནང་། ཚི་ཤིང་གིས་འཚོ་རྒྱུ་འདོན་སྤེལ་བྱེད་ཅིང་། འཚོ་རྒྱུ་ནི་སྐྱེ་དངོས་ཡོངས་ཀྱི་ཚེ་
སློག་རྒྱུན་གནས་ལ་མཁོ་བའི་རྒྱ་ཆ་ཞིག་ཡིན།

སློག་ཆགས་མང་པོ་ཞིག་ཚི་ཤིང་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་ཞིང་། ཚི་ཤིང་ཟས་སུ་བརྟེན་མཁན་གྱི་སློག་ཆགས་རྣམས་
ག་གཟན་སློག་ཆགས་ཀྱིས་བཟུང་ཡི་ཡོད། དེར་བརྟེན། སློག་ཆགས་ནི་ཚི་ཤིང་མེད་ན་གསོན་གནས་མི་ཐུབ་ལ། ང་
ཚོའི་ཁ་ཟས་ཀྱང་ཚི་ཤིང་དང་སློག་ཆགས་ལ་བརྟེན་ཡོད། ང་ཚོས་ཞིང་ལས་ལ་བརྟེན་ནས་བཟུང་ཆས་རིགས་འདེབས་
འཇུགས་བྱེད་པ་མ་ཟད། སློག་ཆགས་མང་པོ་ཞིག་གི་ཐོན་རྩིས་དཔེར་ན་འོ་མ་དང་། སྒོ་ང་། འག་ཉ་བཅས་ཁ་ཟས་
སུ་སྦྱོད་ཀྱི་ཡོད། ཁ་ཟས་དེ་དག་གི་ཚེད་དུ་ང་ཚོས་བ་སྐྱང་དང་། ར་ལུག་མ་ཉེ། ལྷ། ཉ་རིགས་སོགས་གསོ་སྦྱོར་བྱེད་
ཀྱི་ཡོད།

ཞིང་ལས་ཁྲོད་ཀྱི་ལོ་ཉོག་པའི་ཚེ་བ་རྣམས་ལོ་རེ་འམ་ཡང་ན་ལོ་གཉིས་རེ་ཐེངས་རེ་འདེབས་འཇུགས་བྱེད་པ་
དང་། ལོ་ཉོག་འདི་དག་གི་གནས་ཚད་ཀྱང་ལོ་གཅིག་ནས་གཉིས་བར་ཡིན། ཡིན་ནའང་ཚི་ཤིང་གཞན་མང་པོ་ཞིག་
གི་ཚེ་ཚད་ནི་ལོ་བརྒྱ་ཕྱག་ཁ་གས་ནས་བརྒྱ་ཕྱག་ཁ་གས་ཀྱི་བར་འདྲ་མིན་སྣ་ཚོགས་ཡོང་གི་ཡོད།

ནགས་ཚལ་ནི་ཚི་ཤིང་དེ་རིགས་ཀྱི་བང་མངོན་གཙོ་བོ་ཞིག་ཡིན། ནགས་ཚལ་གྱིས་བགྲང་ལས་འདས་པའི་སློག་

ཆགས་དང་ཚི་ཤིང་ལ་གནས་ཡུལ་མཁོ་འདོན་བྱེད་པ་མ་ཟད། ང་ཚོར་མེ་ཤིང་དང་ཤིང་ཆ་(Timber)ལྟ་བུའི་མེད་དུ་
མི་རུང་བའི་ཐོན་རྫས་མཁོ་སློབ་ཀྱང་བྱེད། ཆགས་ཚལ་གྱིས་ཆར་ཞོལ་དང་གནམ་གཤིས་ལ་སོགས་པའི་རང་བྱུང་ཁམས་
ཀྱི་འགྲུར་རིམ་མང་པོ་ཞིག་ལ་ཤུགས་རྒྱུན་གལ་ཆེན་ཐེབས་ཀྱི་ཡོད།

དེར་བརྟེན། ཆགས་ཚལ་ནི་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་གལ་ཆེན་ཞིག་རེད། རྒྱལ་ཁབ་ཚང་མས་རང་ཉིད་ཀྱི་
མངའ་ཁུལ་དུ་ཆགས་ཚལ་གང་འཚམ་ཞིག་གནས་རྒྱུར་འབད་ཚོལ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། རྒྱ་གར་ལྟ་བུ་ལ་མཚོན་ན་འདྲུང་མཐར་
རང་གི་མངའ་ཁོངས་ཀྱི་བརྒྱ་ཆ་༩༩ ཅམ་དུ་ཆགས་ཚལ་གྱིས་ཁྱབ་སྐྱབ་པའི་དམིགས་ཡུལ་བཟུང་ཡོད།

ཚི་ཤིང་དང་སྲོག་ཆགས་རྣམས་འོས་འཚམ་གྱིས་འཚར་ལོངས་དང་འཕེལ་རྒྱས་ཡོང་བར་གཏེར་རྫས་ཀྱང་དགོས་
ངེས་ཀྱི་ཆ་རྒྱུན་ཞིག་ཡིན་ཞིང་། གཏེར་རྫས་ནི་ས་གཤིན་བརྒྱུད་ཚི་ཤིང་གིས་གཞིབས་པ་དང་། ཚི་ཤིང་བརྒྱུད་སྲོག་
ཆགས་ལ་མཁོ་འདོན་བྱས་རྗེས། སྲོག་ཆགས་ཀྱི་བྱུན་དང་ཚུ་ལུད་ཀྱིས་ས་གཤིན་དུ་གཏེར་རྫས་མཁོ་སློབ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

འགོ་བ་མིའི་རིགས་ནི་ཉེ་རབས་སུ་འཕེལ་འགྲུར་བྱུང་བའི་ཆེས་ཁྱད་དུ་འཕགས་པའི་སྐྱེ་ལྡན་སྲོག་ཆགས་ཤིག་
ཡིན། སྲོག་ཆགས་གཞན་རྣམས་དང་བསྟུན་ན། མིའི་རྣམ་དཔྱད་ནི་ཡར་རྒྱས་ཏེ་ཅང་ཆེན་པོ་བྱུང་ཡོད། ཚན་རིག་
པས་དེད་དུས་ཀྱི་མི་ (Homo sapiens) ནི་ལོ་ངོ་ལྔ་ལྷེ་ (50000) ཡི་གོང་དུ་འཕེལ་འགྲུར་བྱུང་བར་འདོད་ཅིང་། གདོད་
མའི་མིའི་རིགས་ཀྱིས་སྲོག་ཆགས་གཞན་དག་ལྟར་འཚོ་བ་རོལ་སྟོང་ཡོད་ནའང་། རིམ་གྱིས་མིས་ཞིང་ལས་ལག་རྩལ་
ལ་བརྟེན་ནས་ཁ་ཟས་མཁོ་སློབ་བྱེད་པ་དང་། ཁང་པ་བཟོ་བ་ལ་སོགས་རྒྱ་ཆ་གང་ཡོང་སྲུང་དེ་མི་ཆེ་སྟབས་བདེ་ངང་བསྐྱུལ།
ཁོང་ཚོའི་འབྲེལ་ལམ་གོང་འཕེལ་ཕྱིན་པ་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་བའི་ཤེས་བྱ་བདག་གཉེར་དང་མི་རབས་ཕྱི་མ་རྣམས་ལ་བརྒྱུད་
སློབ་སྐྱབ་པར་གྱུར། དེ་ལྟར་རིམ་གྱིས་ཁོང་ཚོའི་ཤེས་བྱ་གོང་འཕེལ་ཕྱིན་ཡོད་ནའང་། ཉེ་རབས་ཀྱི་ལོ་ངོ་བརྒྱ་ཕྱག་
ཁ་གས་སམ་དེ་ལས་རིང་བའི་དུས་ཡུན་ནང་། མིའི་མི་ཆེ་ཡོངས་རྫོགས་ཀྱི་ཤེས་ཡོན་འཕེལ་རྒྱས་ཀྱི་མགྲོགས་ཚད་ནི་
བསམ་བཤོད་ལས་འདས་པའི་གོང་འཕེལ་བྱུང་ཡོད།

འཕེལ་རྒྱས་དེ་ནི། བཟོ་ལས་གསར་བཞེ་(Industrial revolution)རྗེས་སུ་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་ཤེད་སློབ་
རྒྱ་ཆེར་བྱས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་། ཉེ་རབས་ཀྱི་ལོ་ངོ་བརྒྱ་ཕྱག་ཁ་གས་ནང་། རྫོད་དང་འོད་ཀྱི་སློབ་སློ་མང་པོ་ཞིག་
གི་ཆེད་བྱུང་རྗེས་འདོན་རྒྱ་ལྡབ་འགྲུར་གྱིས་འཕར་ཞིང་། རོ་སོལ་དང་། རོ་སྐྱམ་ལྟ་བུའི་བྱུང་རྗེས་ཤུགས་ཆེར་སྐྱར་
བ་དེས་མཁའ་རྒྱུད་ཁོང་ཚོ་རྒྱུད་གི་གངས་འབོར་སློབ་ཤུགས་ཆེ་རུ་གྱུར་ཡོད། འཕུལ་ཆས་ཅན་དང་། བཟོ་ལས་ཅན།
ཤིང་ཆགས་གཙོད་འབྲེག་བཅས་ཀྱི་བྱེད་སློབ་ཤུགས་ཆེར་སྐྱེལ་བས་ཁོར་ཡུག་གི་གནས་སྐངས་ཚབས་ཆེན་དུ་གྱུར། བཟོ་

ལས་ཚེ་གྲས་ལ་བརྟེན་ནས་འཇུག་ཆུ་ཉུང་དུ་སོང་བ་དང་། ཆུའི་རིགས་འབག་བཅོམ་ཏུ་གྱུར་ཏེ་ཐ་ན་**ཆུ་གནས་ཅི་ཤིང་** (Aquatic plants) དང་སྲོག་ཚགས་རྣམས་ཀྱང་འཚོ་གནས་མི་སྲུབ་པར་གྱུར་ཡོད། གཏེར་རྗེས་ཀྱི་དགོས་མཁོ་མང་དུ་སོང་བ་མཁོ་འདོན་བྱ་ཆེད་ཚད་ལས་བཀལ་བའི་གཏེར་རྗེས་བསྐྱོག་འདོན་བྱས་པའི་རྒྱུ་ལྡན་གྱིས་ས་གཤིན་ཡང་ཟད་གྲོན་དང་འབག་བཅོམ་ཏུ་གྱུར་ཡོད་ལ། རགས་ཚལ་ཡང་བུད་ཤིང་དང་། ཤིང་ཆ། ས་ཁིང་། རྫོང་ཁང་། གཞུང་ལམ། ཆུ་མཛོད། ལས་གྲུ། བཟོ་གྲུ་སོགས་ཀྱི་ཚེད་དུ་གཙོ་བོ་འབྲེག་བྱས་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཐོན་ཁུངས་འདི་དག་ཚང་མ་མའི་རིགས་ཀྱིས་ཚད་ལས་བཀལ་བའི་ཤེད་སྡོད་བྱས་དང་ཤེད་བཞིན་ཡོད། །

ང་ཚོས་ངེས་པར་དུ་བསམ་སྲོ་གཏོང་དགོས་པ་ཞིག་ནི། ང་ཚོར་མཁོ་བའི་ཐོན་ཁུངས་རྣམས་དང་། ཁྱད་པར་དུ་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་རྣམས་ནི་ལོ་ངོ་ས་ཡ་མང་པོ་བརྒྱུད་ནས་བྱུང་བའི་ཐོན་རྗེས་ཤིག་ཡིན་ལྟ་བུ། ང་ཚོ་ཚང་མས་རྣམ་དཔྱད་དང་ལྡན་པའི་སྤོ་ནས་ཐོན་རྗེས་འདི་དག་ཤེད་སྡོད་འོས་ཤིང་འཚམ་པ་གཏོང་དགོས།

1.2 ཚད་ལས་བཀལ་བའི་ཐོན་འབྲེད་དང་དེའི་ལྷགས་རྒྱུ་ན།

Overexploitation of Resources And It's Impact

འདས་པའི་ལོ་རྒྱའི་ནང་། དེང་རབས་སྤྱི་ཚོགས་ཀྱིས་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་རྣམས་ལྷགས་མཐུན་གྱི་སྤོ་ནས་ཤེད་སྡོད་བྱས་མེད་པ་དེས། ལོ་ངོ་ས་ཡ་མང་པོའི་རིང་གྲུབ་པའི་**རང་བྱུང་མ་ལག་**(Natural system) དོ་མི་མཉམ་པར་གྱུར། དེ་ནི་དུས་ཚོགས་དང་གནམ་གཤིས་ཀྱི་འགྱུར་ལྡོག་ཤིང་རགས་གཙོ་བོ་འབྲེག་མཁའ་རྒྱུང་འབག་བཅོམ་ཆུ་དང་ས་གཤིན་བཅས་ལས་མཐོང་ཐུབ། དཔེར་ན། ང་ཚོའི་ཁོར་ཡུག་ཉམས་ཆག་ཏུ་གྱུར་པའི་རྒྱ་རྒྱུ་ནི་མའི་རིགས་ཀྱི་བྱ་སྡོད་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན།

འཛམ་གླིང་གི་མི་འབོར་འཕེལ་རྒྱས་བྱུང་བ་དེས་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་སྤུང་མང་གི་དགོས་མཁོ་རྗེ་ཚེར་སོང་ཡོད་ལ། ཚན་རིག་དང་འཕུལ་རིག་སློབ་པར་གསོ་བ་རིག་པ་དང་། བྱིས་ཚང་གི་བདེ་དོན་དང་གཙང་འཕྲོད་བཅས་ཡར་རྒྱས་བྱུང་བ་ལ་བརྟེན་ནས་མའི་རིགས་ཀྱི་ཚེ་ཚད་རིང་དུ་འཕེལ་ཡོད་པ་དེ་ནི་མི་འབོར་འཕེལ་རྒྱས་བྱུང་བའི་རྒྱ་རྒྱུ་གཙོ་བོ་ཞིག་ཡིན། སའི་གོ་ལའི་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་ཉུང་དུ་སྤོན་པའི་རྒྱ་རྒྱུ་གཙོ་བོ་གཞན་ཞིག་ནི། འདས་པའི་དུས་ལུན་ནང་མི་རྣམས་ཀྱི་འཚོ་བའི་འགྱུར་ལྡོག་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་། དེང་སྐབས་མི་རྣམས་ཀྱིས་རང་ཉིད་ཀྱི་བདེ་བའི་ཚེད་དུ་རྒྱས་ཁུངས་དང་རྒྱ་རྗེས་སྤར་སློབ་འཛུགས་སྤྱོད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད།

སྤྱི་མཐུད་འཕེལ་རྒྱས་འགོ་
 བཞིན་པའི་མི་འཕོར་གྱི་དགོས་མཁོ་
 བསྐྱང་སྐྱད་ལུས་ཁྲུངས་དང་རྒྱ་ཆ་ཐོན་
 བསྐྱེད་བྱེད་པའི་འཕོར་ཚད་ཀྱང་སྤར་
 ལྷག་འཕར་བཞིན་ཡོད། དེར་བརྟེན།
 སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁྲུངས་ཚད་ལས་བཞུལ་

དྲི་བར་ལན་ཐོབ་ས།

- ༡། སའི་གོ་ལ་གཅིག་པུའི་ཐོག་ཚེ་སློག་གནས་ཐུབ་པའི་རྒྱ་མཚོན་ཅི་ཡིན་ནམ།
- ༢། རྒྱུ་ལྡན་ཕྱང་པོའི་དགོས་དེས་ཀྱི་རྒྱ་ཆ་ནམས་ཤིས།
- ༣། སའི་གོ་ལའི་ས་ཤུན་མཁྲེགས་པོའི་ཆ་དེའི་མིང་གོད།
- ༤། རྒྱང་ཁམས་ཀྱི་ཤུབ་ཆ་རྩེ་བ་དེའི་མིང་གོད།
- ༥། འགོ་བ་མིའི་ཚེ་ཚད་ཆ་སློམས་འཕར་ཡོད་པ་དེ་རྒྱུན་གང་ལ་ཐུག་ཡོད་དམ།

བར་མཁོ་སློང་བྱས་པ་ཙམ་མ་ཡིན་པར་དངོས་རྣམས་ཀྱི་སྤྲིགས་རོ་མང་པོ་ཁོར་ཡུག་ཏུ་བྱུང་བའི་རྒྱུ་ཏུ་སྤྱུར། རྒྱང་ཁམས་
 སུ་སྤྲིགས་རོའི་རྒྱ་ཆ་བསྐྱང་ལས་འདས་པ་ཞིག་ཁྲུབ་པ་དེས་སེམས་ཅན་གྱི་དབུགས་འབྲིན་རྩལ་ལའང་དཀའ་ངལ་བཟོས་
 ཡོད། དེར་མ་ཟད་སྤྲིགས་རོ་དེ་ནམས་ཀྱིས་ས་དང་རྒྱའི་སྤྲུལ་ཚད་ལ་གནོད་སློན་ཐེབས་ཏེ། འགོ་བ་མི་དང་བཙས་པའི་
 སློག་ཆགས་དང་ཅི་ཤིང་ནམས་འཚོ་གནས་དཀའ་བར་གྱུར། སྤྲིགས་རོ་འདི་དག་མཁའ་རྒྱང་དང་། རྒྱ་ས་བཙས་ཀྱི་
 རང་བྱུང་རྩེ་དེ་དག་གི་སྤྲུལ་ཚད་ཉམས་ཞན་ཏུ་འགྱུར་རྒྱུ་ལ་སོགས་ཀྱི་གནོད་སློན་སློར་དང་ཚོས་འོག་ཏུ་སྐྱུང་བར་བྱའོ།།

1.3 རྒྱང་། The Air

རྒྱང་ཁམས་ནི་ཟེ་རྒྱང་དང་། འཚོ་རྒྱང་། གཉུག་རྒྱང་།(Argon)ཀར་པོན་འཚོ་རྒྱང་ཉིས་ལྡན། **རྒྱ་རྒྱང་ས་**
 (Water vapour) སོགས་རྒྱང་གཟུགས་པོན་ཆེན་པོས་གྲུབ་ཡོད། མཁའ་དབུགས་ནི་རྒྱང་གཟུགས་འདི་དག་གི་ཚོགས་
 སྤྱི་ཞིག་ཡིན། རྒྱང་ཁམས་ནང་ད་དུང་ཐལ་རྩལ་དང་གཡེང་རྩལ་(Suspended particle) གཞན་དག་ཀྱང་འདུས་ཡོད།
པོ་མའི་འོད་སློར་(Photosynthesis)དང་དབུགས་འབྲིན་རྩལ་བཙས་ཀྱི་བརྒྱུད་རིམ་དེས་རྒྱང་ཁམས་ནང་གི་འཚོ་རྒྱང་
 དང་ཀར་པོན་འཚོ་རྒྱང་ཉིས་ལྡན་གཉིས་ཀྱི་བསྐྱར་ཚད་དོ་སློམས་པར་བྱེད། དེ་ལྟར་ཡིན་ནའང་། བྱེད་རྣམས་སྤར་བ་
 དེས་རྒྱང་ཁམས་ནང་གི་འཚོ་རྒྱང་པོད་སློང་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། བརྒྱུད་རིམ་འདིའི་ནང་། ཀར་པོན་འཚོ་རྒྱང་ཉིས་ལྡན་དང་།
འཚོ་རྒྱང་རྒྱང་ལྡན་གྱི་ཀར་པོན།(Carbon monoxide) **འཚོ་རྒྱང་ཉིས་ལྡན་གྱི་མུ་ཟླ།**(Sulphur dioxide) འཚོ་
 རྒྱང་ལྡན་པའི་ཟེ་རྒྱང་འདུས་རྣམས་འགའ་ཞིག་མཁའ་དབྱིངས་སུ་ཁྲུབ་ལ། འབར་མ་ཐུབ་པའི་ཀར་པོན་དང་དུ་རྩལ་ཉ་
 བུའི་རྩལ་རྣམས་མཁྲེགས་པོའི་རིགས་ཀྱང་རྒྱང་ཁམས་སུ་ཁྲུབ་ཀྱི་ཡོད། གལ་སྲིད་རྒྱང་ཁམས་ནང་འཚོ་རྒྱང་ལྡན་པའི་
 ཀར་པོན་དང་། མུ་ཟླ། ཟེ་རྒྱང་། རྩལ་རྣམས་མཁྲེགས་པོའི་རིགས་བཙས་ཀྱི་འཕོར་ཚད་ཚད་ལས་བཞུལ་བར་གྱུར་བ་

ན། ང་ཚོས་རྒྱུ་ཁམས་འབག་བཅོག་ཤོར་བ་ཞེས་བརྗོད། རྒྱུ་ཁམས་འབག་བཅོག་བཟོ་བྱེད་ཀྱི་རྒྱུ་ཁམས་གཙོ་བོ་ཞི་ཀར་པོ་ན་འཚོ་རྒྱུ་རྒྱུ་ལྡན་དང་། འཚོ་རྒྱུ་ལྡན་པའི་ཟེ་རྒྱུ་དང་ལུ་ཟེ། ཡང་རྒྱུ་འདུས་པའི་ལུ་ཟེ། (Hydrogen sulphide) **སྒྱུ་རྒྱུ་ལྡན།**(Fumes of acids) **ཚོན་ཅི།**(Paints) དང་**བཀྲག་ཅི།**(Varnishes) **སྐྱག་པ།**(Mist) **ལུ་སྐྱག།**(Spray) **དུ་བ་**(Smoke) བཅས་ཡིན་ཞིང་། རྒྱུ་ཁམས་འབག་བཅོག་བཟོ་བྱེད་ཀྱི་སྐྱ་གཟུགས་གཙོ་བོ་ཞི་ཐལ་རྩལ་(Dust) དང་། **མ་འབར་བའི་ཀར་པོ་ན་རྩལ།** (Particles of unburnt carbon) **ལ་ཉེ།**(Lead) **ཡར་འདམ།**(Cement) **དོ་བལ་**(Asbestos) བཅས་ཡིན། དེ་དག་ནི་སྐྱུ་མ་འཁོར་གྱི་དུ་བ་དང་། **འགྲུ་རྩེའི་བྱུང་རྩལ་** (Fossil fuel)འབྱུང་སྐྱོད། དོ་སྐྱུ་མ་བཅོམ་སྐྱོད། ལྷགས་རིགས་བཞུ་སྐྱོད། **བསྐྱེགས་སོལ་**(Coke) དང་། ཤོག་བྲུ་**ཚོ་བལ་དར་སྐྱད།**(Viscose rayon) **ཚ་ལུད།**(Fertilisers) ཡར་འདམ། རྩ་འདམ་བཅས་ཐོན་སྐྱེད་བྱས་པ་བརྒྱུད་ནས་རྒྱུ་ཁམས་སྐྱུ་ཁྲབ་པར་བྱེད། རྒྱུ་ཁམས་འབག་བཅོག་བཟོ་བྱེད་ཀྱི་སྐྱ་རྩལ་གྱི་རིགས་གཙོ་བོ་ཞི་འབར་རྩལ་ཐོར་གས་དང་། དོ་བཞིག་འབྲུལ་འཁོར། ཤིང་བཟོའི་ལས་རིགས་སོགས་ལས་བྱུང་བའི་སྐྱ་རྩལ་དང་། ལྷགས་རིགས་དང་ལྷགས་རིགས་མ་ཡིན་པའི་འཚོ་རྒྱུ་འདུས་རྩལ། ཡོངས་སྐྱུ་མ་འབར་བའི་ཀར་པོ་ན་གྱི་དུ་སྐྱག་བཅས་ཡིན།

རྒྱུ་ཁམས་འབག་བཅོག་གིས་གཙོ་བོ་ང་ཚོའི་དབུགས་འབྲིན་རྩལ་གྱི་མ་ལག་ལ་གནོད་སྐྱོན་ཐེབས་ཀྱི་ཡོད། ཀར་པོ་ན་འཚོ་རྒྱུ་རྒྱུ་ལྡན་ནི་དུག་རྒྱུ་ལྡན་ཤིག་ཡིན་པས་དེ་ང་ཚོས་བརྟུབས་པ་ན་ཕྱོད་ཁོག་བཞུལ་བ་དང་། མགོ་ན་བ། མགོ་ཡོམ་འཁོར་བ་སོགས་འབྱུང་གི་ཡོད། གལ་སྲིད་ཀར་པོ་ན་འཚོ་རྒྱུ་རྒྱུ་ལྡན་ཚད་ལས་བཞུལ་བ་བརྟུབས་ཚེ་འཚོ་བར་འགྱུར། ཀར་པོ་ན་འཚོ་རྒྱུ་རྒྱུ་ལྡན་ནི་སྐྱུ་མ་འཁོར་གྱི་དུ་རྒྱུ་ལྡན་བཏང་བ་ལས་བྱུང་ཞིང་། འཚོ་རྒྱུ་འདུང་ངེས་མེད་པའི་སྐྱབས་སྐྱུ་རྒྱུ་ལྡན་པའི་དོ་སོལ་ལས་ཀྱང་ཀར་པོ་ན་འཚོ་རྒྱུ་རྒྱུ་ལྡན་ཐོན་གྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཁང་པའི་ནང་དོ་སོལ་རྒྱུ་ལྡན་ཏེ་སྐྱོད་དང་སྐྱེའུ་ཁྲུང་བརྒྱབས་ནས་གཉིད་ཁྲག་མི་རུང་ངོ་། །

ལུ་ཟེ་འཚོ་རྒྱུ་ཉེས་ལྡན་གྱིས་དེ་ལས་ཀྱང་ཉེན་ཚབས་ཅན་དང་རྒྱ་ཁྲབ་དུ་རྒྱུ་ཁམས་འབག་བཅོག་བཟོ་ཡི་ཡོད། རྩལ་གྱི་གར་ཚད་དམའ་བའི་ལུ་ཟེ་འཚོ་རྒྱུ་ཉེས་ལྡན་གྱིས་མེད་པར་ཟ་འབྲུག་བསྐྱངས་ཏེ་ན་ཚོ་གཏོང་བར་བྱེད་ལ། གར་ཚད་མཐོ་བའི་ལུ་ཟེ་འཚོ་རྒྱུ་ཉེས་ལྡན་གྱིས་ལེ་སྐྱབས་ཆགས་པར་བྱེད། དྲི་ངན་འཚོ་རྒྱུ་རྩེ་**ཨ་ཇོན་**(Ozone)གྱིས་དབང་ཁམས་ལ་མི་བཟོད་པའི་ཚོར་བ་རྣམས་བ་དང་། བང་ཁོག་དུ་རྒྱུ་ལྡན་གསོག་པ་དང་ཁྲག་ཐོན་པ་བཅས་བྱེད། སྐྱུ་རྒྱུ་ལྡན་དང་། ཚོན་ཅི། བཀྲག་ཅི་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་མེད་པ་དང་། ལྷ་ཁྲུང་། མིག་བཅས་ལ་ཟ་འབྲུག་སྐྱོད་བར་བྱེད། སྐྱུ་མ་འཁོར་གྱི་དུ་རྒྱུ་ལྡན་ནི་དུག་རྩལ་ཤིག་ཡིན། དེས་བྱིས་པ་ཚོའི་རྒྱུད་པར་གནོད་ཀྱི་ཡོད། ཡར་འདམ་གྱི་རྩལ་དང་།

དོ་བལ།(Asbestos) **སི་ལི་ཁ།**(Silica) རླུང་ཁམས་སྤོང་གི་ཀར་པོན་གྱི་གྲུབ་ལུགས་འགའ་ཞིག་བཅས་ཀྱིས་སློབ་ར་
ཉེན་ཚབས་ཆེ་བའི་གནོད་ཉེན་ཕྱེད་ཅིང་། དེ་ལྟར་རླུང་ཁམས་འབག་བཅོག་གྱུར་པ་དེས་**སློ་ཡུའི་གཉན་ཚད་**
(Bronchitis)དང་། **དབུགས་འཚང་གི་ནད།**(Asthma) **སློ་བའི་སྐྱན་ནད་**(Lung cancer) ལྟ་བུའི་དབུགས་འབྲིན་
རྒྱབ་གྱི་ནད་རིགས་མང་པོའི་འབྲུང་རྒྱུ་ཕྱེད་གྱི་ཡོད། རན་རིགས་འདི་དག་གོང་ཁྱིམ་ཁག་ཏུ་ཡོངས་ཁྲབ་ཏུ་མཐོང་རྒྱ་
ཡོད།

རླུང་ཁམས་འབག་བཅོག་གིས་སློ་ཕྱགས་སེམས་ཅན་ལ་འདར་གནོད་སྐྱོན་ཕྱེད་གྱི་ཡོད་དེ། **ཡང་རླུང་འདུས་པའི་**
སུ་ཟླི་(Hydrogen sulphide) བདོ་ལ་ཐོན་རྒྱུ་གིས་སློ་ཕྱགས་དང་། སག་པ། བྱི་ བྱ་དེ་སོགས་ལ་གནོད་སྐྱོན་
ཚབས་ཆེན་ཐེབས་གྱི་ཡོད། དུ་བ་དང་། ཐལ་རུལ། འཚོ་རླུང་ལྡན་པའི་སུ་ཟླི་(Oxides of sulphur)བཅས་ཀྱིས་
ཀྱང་སྤོང་ཁང་དང་། འཛུགས་ཁང་། རྒྱ་དངོས་གཞན་སོགས་ཞིག་རལ་ཏུ་འགྲོ་བའི་རྒྱུ་ཕྱེད། རླུང་རིམ་དུ་ཀར་
པོན་འཚོ་རླུང་ཉེས་ལྡན་དང་རླུང་གཟུགས་གཞན་གྱི་གངས་འབོར་འདུས་ཕྱགས་ཆེ་རུ་འགྲོ་བ་དེས་རླུང་ཁམས་གྱི་དྲོད་
ཚད་ཇི་ཆེར་འགྱུར་པས་དེར་**གོ་ལ་ཚ་འགྱུར་**(Global warming)ཟེས། གལ་སྲིད་གོ་ལ་ཚ་འགྱུར་ལ་དུས་ཐོག་བརྟག་
དབུད་མ་བྱས་ཆེ་སའི་གོ་ལའི་སླེ་དངོས་ཡོད་ཚད་ལ་ཉེན་ཚབས་ཆེ་བའི་འཛིགས་པ་འབྲུང་སྲིད་དོ། །

ད་ལྟར་ཚོས་རླུང་ཁམས་འབག་བཅོག་གིས་ང་ཚོའི་འཚོ་གནས་ལ་ཐེབས་པའི་རྗེས་འབྲས་ངོས་ཟིན་བྱུང་ཡོད།
རླུང་ཁམས་འབག་བཅོག་ལ་བརྟག་དབུད་བྱ་ཆེད། ང་ཚོས་དུས་རྒྱུན་དུ་རླུང་ཁམས་ནང་འབག་བཅོག་གི་རྗེས་རིགས་
གྱི་གངས་འབོར་ཅི་ཡོད་ཚད་འཇལ་གྱི་ཡོད། འབག་བཅོག་གི་རྗེས་རིགས་འགའ་ཞིག་དེའི་དྲི་མ་དང་། ཁ་དོག་ མིག་
དང་པགས་པར་གནོད་སྐྱོན་ཐེབས་མིན་བཅས་ལ་བརྟེན་ནས་ཤེས་རྟོགས་བྱུང་བུལ།

དེར་སྐབས་གྱི་སློ་ཚོགས་ནང་ཡར་རྒྱས་གྱི་དགོས་མཁོ་མང་དུ་འཕེལ་བར་བརྟེན་རླུང་ཁམས་འབག་བཅོག་སྒྲིན་
འགོག་དང་སྤངས་འཛིན་ཕྱེད་རྒྱ་ནི་ཉ་ཅང་ཁག་པོ་ཡིན། འཛུགས་ཀྱང་། བྱི་ཚང་དང་། འགྲིམ་འགྲུལ། བཟོ་གྲུ་བཅས་
གྱི་ནང་འཆར་གཞི་ཞིབ་ཚགས་འདིང་བ་དང་། བཟོ་བཞུགས་ལེགས་སུ་གཏོང་བ། ཡར་རྒྱས་ལྡན་པའི་ལག་ཆ་དང་ཡོ་
ཆས་(Device)ལེད་སྤྱོད་གཏོང་བ་བཅས་གྱི་ཐབས་ལམ་ལ་བརྟེན་ནས་རླུང་ཁམས་འབག་བཅོག་གི་གནས་སྤངས་གང་འཚོས་
ཞིག་སྒྲིན་འགོག་ཕྱེད་བུལ། བྱད་རྗེས་འདེམས་ལེན་དང་། ལེད་སྤྱོད་གཏོང་བུལ། བཟོ་གྲུ་འཇུགས་ཡུལ་འདེམས་
སྒྲུག་བཅས་གྱི་སློ་ནས་རླུང་ཁམས་འབག་བཅོག་གི་རྗེས་རིགས་ཁྲབ་བཅལ་ལ་སྤངས་འཛིན་ཕྱགས་ཆེར་ཕྱེད་བུལ། ང་
ཚོ་ཚང་མས་འབག་བཅོག་འགོག་ཕྱེད་གྱི་ཡོ་ཆས་དང་སློག་ཆས་ལ་བསྐྱར་ཞིབ་གྱིས་དེ་དག་ལེད་སྤྱོད་དང་ཉར་ཚགས་འཚོམས་

པོ་བྱས་ཏེ་འབག་བཅོག་ཉུང་དུ་གཏོང་དགོས། མ་ཟད་རྒྱུ་ཁམས་འབག་བཅོག་ལ་ཉོག་ཞིབ་བྱེད་པའི་**བྲིམས་ལུགས་དབང་འཛིན་**(Legal authorities)ཀྱི་སློག་འདུགས་ཀྱང་མང་པོ་ཡོད། རྒྱ་གར་གཞུང་གིས་རྒྱལ་ཁབ་ནང་ཐོན་བསྐྱེད་བྱས་པའི་འགྲུལ་འཁོར་ཡོངས་ཀྱི་དུ་བ་གཏོང་ཚད་གཏན་འབེབས་བྱས་ཏེ། རྒྱལ་ཡོངས་རང་བཞིན་གྱིས་བྲིམས་ལུགས་དེར་བརྩི་སྲུང་བྱ་དགོས་པའི་བཀའ་རྒྱ་བཏང་ཡོད་པས། ཉམ་རྒྱུན་རྒྱུ་འཁོར་ཚང་མའི་དུ་ཇས་འབྲུད་གཏོང་གི་གནས་ཚད་ལ་བསྐྱར་ཞིབ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་དོ། །

1.4 ལྷ། The Water

བྱེད་གྱིས་ཤེས་གསལ་ལྟར། སའི་གོ་ལའི་སྤྱོད་སྲིད་ཀྱི་སྲུང་ཆ་གཉིས་ཙམ་ལ་རྒྱ་ཡིས་ཁེངས་ཤིང་། རྒྱ་མང་ཆེ་ཤོས་དེ་རྒྱ་མཚོ་ཆེན་པོ་དང་མཚོ་ལྷ་འབྲེལ་ཡོད། མཚོ་རྒྱུ་ལྷ་དུ་ཚུ་འབོར་ཆེན་ཞིག་འདྲེས་ཡོད་པ་དང་། ལྷ་སའི་སྲིག་ཆགས་དང་ཚི་ཤིང་གིས་རྒྱ་ལྷང་དང་། མཚོ་ལྷ། རྗེ་ལྷ། འབྲེལ་པ་སོགས་ཀྱི་རྒྱ་པལ་ཆེ་བ་ཡོངས་སུ་སྤྱོད་ཅིང་། དེ་དག་གསུམ་བུ་དང་ལའི་རྒྱུ་ལྷ་དུ་ཚུ་དང་གཏེར་ཇས་ཉུང་དུ་ལས་འདྲེས་མེད། མི་རྒྱལ་གྱིས་རྒྱ་ལྷ་དུ་ཚུ་དེ་ལས་དོན་མང་པོ་ཞིག་སྐྱབ་ཀྱི་ཡོད། དཔེར་ན། བཟའ་བཏུང་གཡིས་སྤྱོད་དང་། ལྷ་སྤྱོད་པ། ཞིང་རྒྱ་འདྲན་པ། ཁང་བཅོགས་དང་གཞུང་ལམ་འདུགས་སྐྱབ་བྱེད་པ། ཐབ་ཆས་དང་གྲོན་ཆས་བཀྲ་བ། བསང་སྤྱོད་དང་བཟོ་བྲུ་བཅས་ཀྱི་ནང་བཀོལ་སྤྱོད་བྱེད་པ་སྟེ་བཤེས། །

ལས་དོན་འདི་དག་ལ་བཀོལ་སྤྱོད་བྱས་པས་རྒྱུ་ལྷ་དུ་ཚུ་ལེ་གཙང་བ་འདྲེས་ཏེ་འབག་བཅོག་ཆགས་ཀྱི་ཡོད། རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་བརྒྱུད་རིམ་ནང་རྒྱ་ལས་མི་གཙང་བ་སེལ་བྱུང་ནའང་། དེའི་ནང་མི་གཙང་བ་འབོར་ཆེན་གནས་ཚེ་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་གཙང་སེལ་བརྒྱུད་རིམ་གྱིས་ཀྱང་བསལ་མི་བྱུང།

ཚན་རྩལ་གོང་འཕེལ་སླེན་པ་དེས་ང་ཚོའི་རེ་འདོད་སྣ་ཚོགས་བསྐྱབ་ཆེད་རྒྱ་ཇས་སོན་ཆེན་ཞིག་མཁོ་སྤྱོད་བྱས་ཡོད། རྒྱ་དངོས་དེ་དག་ཐོན་སྐྱེད་དང་ཤེད་སྤྱོད་བྱ་ཆེད་རྒྱུ་ལྷ་དུ་ཚུ་སྣོ་བསམ་ཡུལ་ལས་འདས་པའི་འཕར་ཆ་བྱུང་ཡོད། སློག་འདོན་པ་དང་། ཀོ་བ་མཉེད་པ། རས་ཆར་ཚོས་རྒྱག་པ་དང་ཐིག་རིས་བཟོ་བ་སོགས་བཟོ་ལས་ཀྱི་བརྒྱུད་རིམ་མང་དག་ཞིག་གི་ནང་རྒྱ་ལྷ་དུ་ཚུ་བཀོལ་སྤྱོད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། མོ་ཉོག་གི་ཡོང་འབབ་འཕར་ཆེད་རྒྱ་ལྷ་དུ་ཚུ་ལྷང་དང་འབྲུ་དུ་གཤེད་སྤྱོད་བྱེད་པ་དང་། མི་སྐྱེར་ཞིག་ལ་མཚོན་ན། གཟུགས་པོ་དང་གྲོན་ཆས་བཀྲ་ཆེད་**ཡི་ཅི་**(Soap)དང་**འདག་ཆལ་**(Detergents)སྤྱོད་པ་ནི་རྒྱ་དང་དེའི་ཐོན་ཁུངས་འབག་བཅོག་གི་རྒྱ་རྒྱུ་དུ་གྱར་ཡོད། རྒྱ་འབག་བཅོག་ཅེས་པའི་དོན་ནི། རྒྱུ་ལྷ་དུ་ཚུ་གནས་

སྤངས་(དངོས་ཁམས་དང་། རིམ་འགྲུལ། རླུང་དངོས་བཅས་གང་རུང་གི་སྒོ་ནས་)གཞིན་འཛོལ་ཅན་དུ་གྱུར་ཏེ་རང་བྱུང་གི་ཚུ་ལྟར་
ང་ཚོས་ཤེད་སློབ་མི་རུང་བར་གྱུར་པའི་དོན་ཡིན། བཟོ་གྲུའི་ཚུ་སྟེགས་དང་། བྱོང་སྤྲིའི་བཙོག་ལྷ། མོ་ཞིང་ལ་སློབ་
པའི་ཚུ་ལུང་དང་འབྲུ་དུག་སྤྱད་པའི་སྟེགས་མ། གད་སྟེགས་དང་ས་སྤྱངས་ལས་བྱུང་བའི་རྗེས་ངན་སོགས་ནི་ཚུ་འབག་
བཙོག་བཟོ་བའི་ཚུ་རྒྱུན་གཙོ་བོ་ཁག་ཡིན།

ཚུའི་འབག་བཙོག་གིས་སྐྱེ་དངོས་ཡོངས་དང་ཁྱད་པར་འགོ་བཟུང་འཛོལ་གནས་ལ་ཕྱི་ལོ་འབྲུགས་རྒྱུན་ནི་ཤིན་
དུ་གཞིན་འཛོལ་ཅན་ཞིག་རེད། དེས་བཤམ་སྐྱུག་གི་ནད་(Cholera) དང་། དམར་བཤམ་(Dysentery) ཚུ་
ཚད།(Typhoid) ཕོ་ཚུ་སྤྱངས་ནད།(Gastroenteritis) མཚིན་པའི་ཚད་ནད།(Hepatitis) རུས་པ་ལ་རེངས་ཀྱི་
ནད་(Bone disorder)ལ་སོགས་པའི་ནད་རིགས་ཚབས་ཚེན་དག་བྱུང་བའི་ཚུ་རྒྱུན་བྱེད། སྐར་རྗེས་དང་། བ་ཚ། ཚོས།
ཐང་ལྷ། ཁྱུས་རྗེས་སོགས་འབག་རྗེས་ནམས་ཚུའི་ནང་འདྲེས་ཚེ་ཚུའི་ཁ་དོག་འགྱུར་བ་དང་། དི་མ་ཁ་བ། སྐྱུག་བྱོ་བ་
བཅས་བྱུང་གི་ཡོད་ལ། དེ་འདྲའི་ཚུ་འབྲུང་ན་སྐྱེ་པགས་ལ་ཟ་འཕྲུག་ལངས་པ་དང་། དབྱགས་འབྲིན་རུབ་དཀའ་བ། **མིག་
རྐྱེན་བ།**(Conjunctivitis) མིད་པ་ན་བ། **བཤམ་ནད་**(Diarrhoea) བཅས་འབྱུང་།

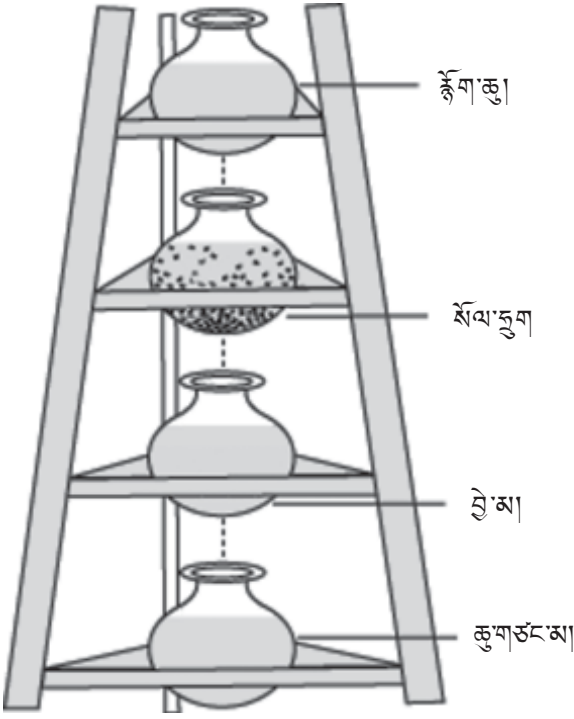
ཚུའི་འབག་བཙོག་བྱུང་བ་ལ་བརྟེན་ནས་སློག་ཆགས་དང་ཚི་ཤིང་ལའང་གཞིན་སྒྲིན་ཐེབས་ཀྱི་ཡོད། བམ་རྒྱུན་
ཚུ་ལུང་སྐྱུག་འཕྲོ་དང་ཞིང་རའི་སྟེགས་རོ་ནམས་ཚུའི་ནང་ཁྲེར་ཏེ་ཚུ་རྩ་མང་པོ་སྐྱེ་བའི་རྒྱུར་གྱུར། ཚུ་རྩ་འདི་ནམས་
ཀྱིས་ཚུའི་ནང་ཐེམ་པའི་འཛོལ་རྒྱུང་ཤེད་སློབ་བྱེད་པ་མ་ཟད། དེའི་སྐྱེས་ཚད་མཐུག་པོས་ཚུའི་ནང་ཉི་འོད་ལྷགས་པར་
ཡང་འགོག་རྒྱུན་བྱེད་ཀྱི་ཡོད་སྟབས་ང་ཚོས་དེར་**ཚུ་གནས་འཛོལ་རྒྱུང་འཇོན་སློབ་**(Eutrophication)ཞེས་ཟེར། ཚུ་
གནས་འཛོལ་རྒྱུང་འཇོན་སློབ་ཀྱིས་ཚུ་གནས་ཚི་ཤིང་དང་སློག་ཆགས་ཀྱི་འཛོལ་གནས་ལ་གཞིན་སྒྲིན་ཚབས་ཚེན་ཐེབས་ཀྱི་
ཡོད།

ཚུགས་དུག་གིས་བཙོག་གི་བཟོ་བའི་ཚུ་དཔེར་ན། ཞ་ཉེ་(Lead) དང་། **བ་ཐ།**(Arsenic) ཟངས།(Copper)
ཁ་ཏ་མི་ཡམ།(Cadmium) དངུལ་ལྷ།(Mercury) **གཤམ་ཚེ་**(Nickel) སོགས་ཀྱིས་ཀྱང་ཚུ་ལ་འབག་བཙོག་བཟོ་
ཞིང་། སྐྱེར་བཏང་དེ་ནམས་བཟོ་གྲུ་ཁག་གིས་ཚོན་ཚི་དང་། བཀྲག་ཚི། རློག་སྐྱེན།(Batteries) ཚུགས་རིགས། **ཚི་
བལ་དར་སྐྱད་**(Viscose- rayon)བཅས་ཐོན་སྐྱེད་བྱས་པ་ལས་བྱུང་། ཚུགས་རིགས་འགའ་ཞིག་ཚོས་རྒྱག་པ་དང་།
རློག་ཚི་གཏོང་བ།(Electroplating) ཚུགས་ཚི་(Galvanising)བྱུགས་སྐབས་སོགས་སུ་ཚུའི་ནང་ཁྱབ་བརྒྱལ་འགོ་
བཟོ་བ་ཡིན། དེ་ལྟ་བུའི་བཙོག་ཚུ་ཤེད་སློབ་བྱས་ཚེ་ནད་བྱུང་སྟེ་ལུས་པོ་མི་བདེ་བར་འགྱུར་ལ། ཁྱིམ་དུ་རྒྱུན་ལྡན་ཤེད་སློབ་

ཤེད་པའི་རྩིས་སྒྲོར་ཁྲུ་སྒྲིབ་རྩིས་དང་འདག་རྩིས་ནམས་ནི་**འབྲུ་ཕྱས་**
ཞིག་རུང་ (Non-biodegradable)མིན་པས་ཚུ་ལས་སྤྱིར་
 འདོན་རྒྱ་ཁག་པོ་ཡིན། དོན་དངོས་ཐོག་སྐྱམ་ས་དང་ཚུ་གནས་
 སྒོག་ཆགས་ལ་མཚོན་ན་ཚུའི་འབག་བཅོལ་ནི་རྒྱུད་གི་འབག་
 བཅོལ་ལས་ཀྱང་གཞོད་སྒྲོན་ཚེའོ།

སྐྱགས་བཅོལ་ཅན་གྱི་ཚུའི་གཞོད་སྒྲོན་རྗེ་རྩུང་དུ་བཏང་
 རྟེ་འབྲུང་རྒྱུ་དང་། ལུས་དང་སྒྲོད་ཆས་འབྲུད་ཤེད་དུ་སྒྲོད་
 རུང་བར་ཤེད་པའི་ཐབས་ལམ་མང་པོ་ཡོད། ཚེས་སྤྱིར་བཏང་
 གི་ཐབས་ལམ་ཞིག་ནི། ཚུ་མཛོད་ནང་ཚུ་བསགས་ཏེ་འདྲེས་
 ཐིམ་མ་བྱུང་བའི་མི་གཙང་བ་དག་སྒྲིགས་གསོག་བྱ་དགོས། དེ་
 ཉམས་ཚུ་ནང་རྩིས་སྒྲོར་འབྲུ་མིན་བཏང་བ་རྟེ་ཚུའི་ནང་འདྲེས་ཐིམ་
 བྱུང་བའི་མི་གཙང་བ་ནམས་དབྱུང་དགོས་པ་ལ་ཟད། ཚུའི་
 ཉམས་གནས་པའི་འབྲུ་ཕྱ་ནམས་ཀྱང་ཅ་མེད་བཟོ་དགོས། ཤེད་ཐབས་ལས་སྐྱ་བ་ཞིག་ནི། རོ་ཟགས་དང་། སོལ་རྒྱག་
 ཤེ་མ་བཅས་རྩུང་ཅོམ་ལྷགས་པའི་རྩིས་སྒྲོད་རེ་གོ་རིམ་བཞིན་བསྒྲིགས་ཏེ། རྩིས་སྒྲོད་དེ་དག་གི་ཞབས་སུ་ཨི་ལྷང་རེ་བཟོས་
 ཏེ། ཚུའི་སྒྲིགས་རོ་རིམ་པ་བཞིན་གཙང་སེལ་བྱས་རྗེས་འབྲུང་རྒྱུར་སྒྲོད་ཚོག་ (དཔེ་རིས་༡་༣)

དཔེ་རིས་༡་༣ འབྲུང་རྒྱུ་གཙང་མ་བཟོ་ཐབས།

དྲི་བར་ལན་ཐོབ་ས།

- ༡། རྒྱུད་གཟུགས་འགའ་དང་རྒྱུད་ཁམས་འབག་བཅོལ་བཟོ་ཤེད་འགའ་ཞིག་གི་མིང་བྲིས།
- ༢། རྒྱུད་ཁམས་འབག་བཅོལ་གི་འབྲུང་ཁྲུངས་གཙོ་བོ་གང་ཡིན་ནམ།
- ༣། གོ་ལ་ཚ་འབྲུར་བྱུང་བའི་རྒྱ་རྒྱུན་གང་རེད་དམ།
- ༤། ཚུ་གནས་འཚོ་རྒྱུད་འཇོད་སྒྲོད་ཞེས་པའི་གོ་དོན་ཅི། དེའི་གཞོད་སྒྲོན་གོད།
- ༥། ཤོད་གསེབ་ཁྲུལ་དུ་ཚུ་གཙང་མ་བཟོ་ཐབས་སྐབས་བདེ་ཞིག་ངོ་སྒྲོད་བྲིས།

1.5 ས། The Soil

སའི་འབག་བཅོམ་ནི་འགྲོ་བ་མིའི་བྱེད་སློབ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་བ་རེད། དེ་ནི་ཕལ་ཆེར་བརྗོ་གྲུ་དང་ཞིང་ལས་སོགས་ཀྱིས་གད་སྟེགས་གཡུགས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་། རྫོ་སོལ་དང་གཏེར་རྫས་སྟོག་འདོན་བཟོ་གྲུ་དང་། ལྷགས་རིགས་བཟུ་སྐྱུང་སོགས་ཀྱིས་ཀྱང་སའི་ནང་དུ་གཞན་སྟེགས་རོ་བྱུང་བར་བྱེད། ཚ་ལུད་དང་འབྲུ་དུག་སྟེགས་ལུས་ལུང་གསོག་བྱས་པའི་རྒྱུ་ལྡན་སའི་ནང་འབག་བཅོམ་ཐེབས་ཏེ། སའི་ནང་གནས་པའི་རྒྱུ་ལུན་སྟོག་ཆགས་ལའང་འཆོ་བར་བྱེད། མོང་ཁྱེར་ནས་སྐྱེ་བས་པའི་སྟེགས་རོའི་ལུང་གསོག་ཀྱང་སའི་འབག་བཅོམ་གི་རྒྱ་རྒྱུ་གཙོ་བོ་གཞན་ཞིག་ཡིན། སའི་འབག་བཅོམ་ནི་རྒྱུ་དང་རྒྱུའི་འབག་བཅོམ་དང་མི་འབྲུ་བར་ས་ཁུལ་རྒྱུང་ཁག་དང་འབྲེལ་བའི་རྒྱུ་ལྡན། སའི་འབག་བཅོམ་ནི་ས་གནས་རང་བཞིན་གྱི་སྤང་རྒྱུ་ལྡན་ཞིག་ཡིན།

སའི་འབག་བཅོམ་གིས་ས་འོག་གི་རྒྱུ་དང་། ཚེ་ཤིང་། སྟོག་ཆགས་སོགས་སྐྱེ་ལུན་དངོས་པོའི་འཚོ་གནས་རྫས་དམ་ཅན་དུ་བསྐྱར་བར་བརྟེན་ནས། ནད་རིགས་མང་པོའི་རྒྱ་རྒྱུར་པའི་གཞན་ཏེན་གནོད་འབྲུ་(Helminthes) དང་། རྒྱ་འབྲུ་(Round worms)ཏྟ་བུ་སྐྱེ་འཕེལ་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། སྟེགས་རོའི་རིགས་ཡོངས་རྫོགས་འོས་འཚམས་ཀྱི་སློབ་ནས་གཡུག་གསོག་བྱས་ན། སའི་འབག་བཅོམ་གི་གནས་སྤངས་ཚད་ཅེས་ཅན་ཞིག་སྟོན་འགོག་བྱ་བྲུབ།

1.6 རགས་ཚལ། The Forests

རགས་ཚལ་ནི་ང་ཚོར་ཡན་ཐོགས་ཤིན་ཏུ་ཆེ་བའི་ཐོན་ཁུངས་ཤིག་ཡིན་ཞིང་། རགས་ཚལ་གྱིས་རྒྱུང་ཁམས་སུ་འཚོ་རྒྱུང་དང་ཀར་བོན་འཚོ་རྒྱུང་ཉིས་ལྡན་གྱི་རྒྱར་ཚད་རྒྱུན་འབྲོངས་བྱེད་པ་དང་། དུས་ཚོགས་འཁོར་བསྐྱོད། ས་འོག་གི་རྒྱུ་ལ་ཁ་གསལ། རྒྱུ་ལོག་སྐྱུང་འགོག་སྟེང་ས་ཟད་གྲོན་བཅས་ལ་སྟོན་འགོག་བྱེད། རགས་ཚལ་ནི་སྟོག་ཆགས་དང་ཚེ་ཤིང་རིགས་འབྲུ་མིན་གྱི་འཚོ་ལུལ་ཡིན་ལ། རགས་ཚལ་དུ་སྐྱེས་པའི་རྒྱུ་ཤིང་གིས་ང་ཚོར་བྱེད་ཤིང་དང་། ཤིང་ཆ། ལྷན། ཤིང་ཏོག་འབྲིག་རྒྱུ།(Gum) རྒྱུ་ཆུ།(Resins) རྒྱང་ཅི། བྲ་ཚོལ།(Bee-wax) ལ་ཆ་(Lac)སོགས་བགྲང་ལས་འདས་པའི་ཐོན་རྫས་མཁོ་སྤོད་བྱེད་ཀྱི་ཡོད། དེར་བརྟེན། ས་གཞིའི་ཐོག་ས་ཁྱོན་ཅེས་ཅན་ཞིག་དུ་རགས་ཚལ་གྱིས་ཁུབ་པར་བྱ་རྒྱ་ནི་དགོས་ཅེས་ཅན་ཞིག་རེད།

འོན་ཀྱང་། ཉེ་བའི་ལོ་ངོ་བརྒྱ་ཕྱག་ལྷག་གི་རིང་། འགོ་བ་མིའི་རིགས་ལ་གིང་དང་གིང་ཆའི་དགོས་མཁོ་རྒྱ་
 ཆེར་འཕར་བའི་རྒྱུ་རྒྱུས་ནགས་ཚལ་གྱི་ཐོན་རྫས་སྤྱོད་རྒྱུའང་ལྡབ་འགྱུར་གྱིས་འཕར་ཡོད་ལ། ས་ཁིང་འདེབས་ལས་
 དང་། གཞུང་ལམ། ལུ་མཛོད་འཛུགས་སྐྱུན་སོགས་ཀྱི་ཆེད་དུ་ཚད་ལས་བཟུལ་བའི་གིང་ནགས་གཙོ་བོ་འབྲེག་བྱས་ཡོད།
 སྤྱོད་སློའདི་དག་གི་ཆེད་དུ་བཅད་པའི་རྫོན་གིང་གི་གངས་འབོར་ནི། རང་བྱུང་གི་ནགས་ཚལ་སྐྱེས་ཚད་ལས་རིང་དུ་
 བཟུལ་ཡོད། དེའི་མཛུགས་འབྲས་ལ་བརྟེན་ནས་ནགས་ཚལ་ལ་ཉམས་ཉེས་ཆེན་པོ་བྱུང་ཡོད།

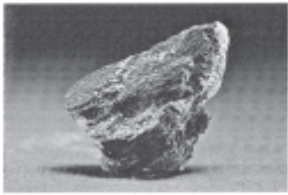
ཕྱགས་ཐོག་གསོ་སྐྱོད་ཆེད་རྩ་ས་ཚད་ལས་བཟུལ་བ་གསར་བཏོད་དང་། གཏེར་ཁ་སྲོག་ཚད་འཕར་བ་གཉིས་
 ཀྱང་ནགས་ཚལ་ཉམས་ཉེས་ཀྱི་འབྱུང་རྒྱུ་གཙོ་བོ་ཞིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད། ཚེ་གིང་རྒྱ་ཆེར་འདེབས་འཛུགས་དང་གིང་ནགས་
 སྤུང་སྐྱོབ་བྱ་རྒྱུ་ནི་ནགས་ཚལ་ཉམས་ཉེས་སྲོན་འགོག་གྲེད་པའི་ཐབས་ལམ་འགའ་ཞིག་ཡིན་ནོ། །

1.7 གཏེར་རྫས། The Minerals

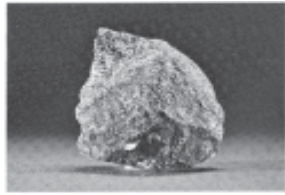
ལྗང་མོ་(Rock-salt)དང་། **ཉི་མ་ཁ་ལྔ།(mica)** རོ་སོལ། རོ་རྩུམ། ལྷགས་རོ། གསེར། དངུལ་སོགས་ཀྱི་
 རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་ནི་གཏེར་རྫས་ཀྱི་དཔེ་མཚོན་འགའ་ཡིན། དེ་ནམས་སའི་གོ་ལའི་ས་ཤུན་ལས་རྩེད་ཀྱི་ཡོད། (དཔེ་
 རིས་༡་༩) གཏེར་རྫས་ཕྱང་པོ་འདི་དག་ནི་སའི་གོ་ལའི་ཆ་གས་མི་འདྲ་བ་ཁག་ཏུ་འབོར་ཚད་འདྲ་མིན་སྣ་ཚོགས་རྩེད་
 ཀྱི་ཡོད། འདི་དག་ནི་ལོ་ངོ་ས་ལ་མང་པོའི་རིང་སའི་གོ་ལའི་ས་ཤུན་འགྱུར་སྲོག་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་བ་ཞིག་རེད། སའི་
 གོ་ལའི་ས་ཤུན་ནང་གི་གཏེར་ཕྱང་སྣ་ཚོགས་པ་དེ་དག་ནི་གཏན་འཇགས་ཤིག་ཡིན་པས་གཏེར་ཕྱང་གསར་བ་གང་ཡང་
 ཆགས་ཀྱི་མེད།

ཚན་རྩལ་ཡར་རྒྱས་བྱུང་བ་དེས་ང་ཚོར་ས་འོག་གི་གཏེར་རྫས་འདི་དག་སྟབས་བདེ་ངང་སྲོག་འདོན་གྲེད་པའི་
 ཐབས་ལམ་མཁོ་སྤྱོད་བྱས་ཡོད། དེ་ལྟར་འདྲ་དང་སྐབས་གཏེར་རྫས་འདི་ནམས་ཤེད་སྤྱོད་བྱ་ཚད་བསམ་ཡུལ་ལས་འདས་
 པའི་འཕར་ཆ་བྱུང་། ང་ཚོས་ཤེས་གསལ་ལྟར། གཏེར་རྫས་ནི་སྐར་གསོ་མི་ཐུབ་པའི་ཐོན་ཁུངས་ཤིག་ཡིན། དེའི་རྒྱ་
 མཚན་ནི་རང་བྱུང་ཁུངས་ཀྱི་གཏེར་རྫས་ཕྱང་པོ་ནམས་ལས་སྐར་པོར་ཁ་གསལ་གྲེད་མི་ཐུབ་པས་སོ། །

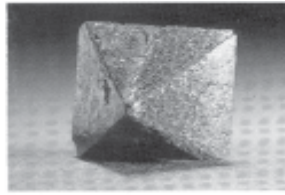
ང་ཚོས་དུས་ཡུན་རིང་པོར་ཐོན་ཁུངས་གསོག་ཉར་བྱ་ཆེད། རྣམ་དཔྱོད་ལྡན་པའི་སློན་ནས་ཐོན་ཁུངས་ཤེད་སྤྱོད་
 དང་ལྷུད་ཐོས་སུ་མི་འགོ་བར་བྱ་དགོས། ངར་རྩུགས་དང་། ཟངས། ཉི་ཚ་སོགས་གཏེར་རྫས་མང་པོ་ཞིག་ནི་བསྐྱར་

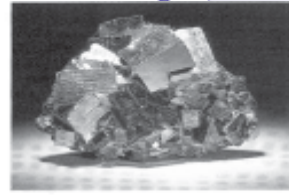
ཟངས་སླུའི་དོ། (Bornite)

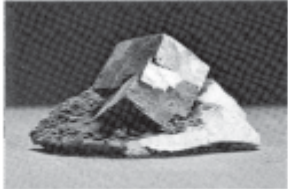
ཟངས་སེར་དོ། (chalcopurite)

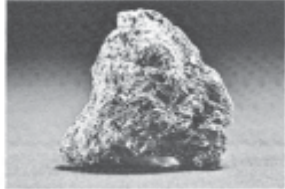
ཟངས་དམར་དོ། (Copper)

སླ་ཟེའི་དོ། (Pyrite)

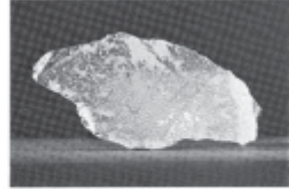
ཞ་ཉེའི་དོ། (Galena)

གསེར་དོ། (Gold)

མེ་ཞུན་དོ། (Rutile)

དངུལ་དོ་དཀར་པོ། (Silver)

དཔེ་རིས་༡་༩ གོ་ལའི་ས་འོག་དུ་རྫིད་པའི་གཏོར་ཐོན་དངོས་རྒྱུ།

དུ་ལས་སློན་དང་པོད་སློད་བྱས་ཚེག

ང་ཚོའི་ཁོར་ཡུག་གཏོར་སློན་གྱི་རྒྱ་རྒྱུན་གཙོ་བོ་ཁག་ནི། བཟོ་ལས་ཅན་དང་གོང་ཁྲིར་ཅན་དུ་གྱུར་པ། མི་འཕོར་འཕེལ་བ་དང་། འགྲུལ་འཁོར་གྱི་གྲངས་འཕོར་འཕར་བ། ཚ་ལུད་དང་། འབྲུ་དུག་ཡི་ཅི། འདག་ཆལ། འགྲིག་རིགས། མིས་བཟོས་དངོས་པོ་གཞན་བཅས་ཚད་ལས་བཟུལ་བའི་བཀོལ་སློད་ཀྱི་ཕྱི་ལ་བཅས་རེད། ཁོར་ཡུག་གཏོར་སློན་གྱི་ཕྱགས་རྒྱུན་ནི་གནམ་གཤིས་ཀྱི་འགྲུར་ལྡོག་དང་། ས་རྒྱ་རྒྱུད་གསུམ་གྱི་སྤྲུལ་ཚད་ཉམས་ཞན། གོ་ལ་ཚ་འགྲུར། ས་རྒྱུད་གྱི་སྤྲུལ་དངོས་རིགས་ཁ་གསལ་ཅ་སྟོང་ས་འགྲོ་བ་བཅས་ལས་མཐོང་ཐུབ།

དྲི་བར་ལན་ཐོབས།

- ༡། སའི་འབག་བཙོག་གི་བྱུང་རྒྱུ་རྒྱུན་བརྩོད་ནས་དེ་སློན་འགོག་གི་ཐབས་ལམ་འགའ་གོས་འདོན་གྱིས།
- ༢། རགས་ཚལ་གྱི་ཐོན་རྒྱུ་གཙོ་བོ་འགའི་མིང་ཐོ་ཁོད།
- ༣། བེང་རགས་གཙོ་བོ་འབྲེག་གི་མཛུགས་འབྲས་ཤོད།
- ༤། སའི་གོ་ལའི་ས་འོག་ནས་རྫིད་པའི་གཏོར་རྒྱུ་འགའི་མིང་གྲིས།
- ༥། གཏོར་རྒྱུ་རྒྱུས་ཅི་བེང་ལ་ཕན་ཐོགས་ཇི་ལྟར་ཡོད་དམ།

1.8 མི་དང་བདག་གཅེས། The Man and Conservation

ང་ཚོས་ཤེས་གསལ་ལྟར། འགྲོ་བ་མི་ནི་སའི་གོ་ལའི་སྤྲོད་གི་སྲོག་ཆགས་རིགས་ཤིག་རེད། ང་ཚོའི་འཚོ་གནས་
 དེ་སྐྱེ་དངོས་རིགས་གཞན་ལ་བརྟེན་ཡོད་པ་མ་ཟད། སྐྱེ་དངོས་མ་ཡིན་པའི་ཐོན་ཁུངས་གཞན་དག་ལ་འདྲ་བར་བརྟེན་ཡོད།
 དེར་བརྟེན། སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་ཀྱི་སྲོད་ཡུན་རིང་དུ་སྲིང་ཆེད། ཐོན་ཁུངས་ཤེས་སྤྱོད་ཐད་སྤྲོད་ལྟངས་འཛིན་ཅེས་
 པར་དུ་བྱ་དགོས། ལྟངས་འཛིན་འདི་དག་ནི་ཉེ་བའི་ལོ་ངོ་སྤོང་ལྷག་ལྷག་གི་རིང་བྱུང་བའི་ང་ཚོའི་སྤྱི་ཚོགས་དང་། རིག་
 གཞུང་། ལྷགས་སྲོལ། ཚོས་ལུགས་ཀྱི་སྲོམ་བྲིམས་དང་ཉམས་ལེན་སོགས་ཀྱི་ལྷགས་རྒྱུན་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་ཡོད།
 དེ་ཡང་སྤོང་བྱུང་དམ་པས། “སའི་གོ་ལའི་དགོས་ཤེས་ལ་ཚོགས་ཤེས་འཛིན་པའི་མི་རྣམས་ལ་འདྲང་ཅེས་ཡོད། ཡིན་
 རེད་མི་སྐྱེར་བ་གཅིག་གི་དམ་སེམས་ལ་འདྲང་ཅེས་མེད་” ཅེས་ལེགས་པར་གསུངས་ཡོད།

ཁོར་ལུག་འབག་བཅོམ་དང་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་སྲོག་འདོན་ཚད་བརྒྱལ་བྱེད་པ་དེ་ནི་འཛམ་གླིང་རང་བཞིན་
 གྱི་སྤྲང་ཚུལ་ཞིག་རེད། དཀའ་ངལ་དེར་ཕན་ལུས་ལྡན་པའི་གདོང་ལེན་བྱ་ཆེད་རྒྱལ་ཁབ་སྤྱི་ནང་གི་ཚོགས་སྡེ་ཁག་
 དང་། གཞུང་འབྲེལ་དང་གཞུང་འབྲེལ་མ་ཡིན་པའི་ཚོགས་སྡེ་ཁག་མཉམ་འབྲེལ་གྱིས་ལས་དོན་བྱེད་དགོས། རྒྱ་གར་
 གཞུང་གིས་ཀྱང་ནགས་ཚལ་དང་རི་དྲགས་ལ་སོགས་པའི་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་སྤྱང་སྲོལ་དང་། ཁོར་ལུག་འབག་བཅོམ་
 ཚོད་འཛིན་བྱ་ཆེད་བྲིམས་ལུགས་དང་སྐྱིག་གཞི་མང་པོ་ཞིག་གཏན་འབེབས་བྱས་ཡོད།

འགྲོ་བ་མི་ནི་སའི་གོ་ལའི་སྤྲོད་ཆེས་རྣམ་དཔྱད་ལྡན་པ་དང་དབང་ཐང་ཆེ་ཤོས་ཀྱི་སྲོག་ཆགས་རིགས་ཤིག་ཡིན།
 མིའི་རིགས་ཀྱིས་རང་ཉིད་ཀྱི་གཞི་རྩའི་དགོས་མཁོ་ལས་ལྷག་པའི་སྤྱིའི་བདེ་བ་དང་བག་ཡངས་ཀྱི་སྒྲུབ་དུ་སའི་གོ་ལའི་
 ཐོན་ཁུངས་ཕལ་ཆེ་བ་ཤེས་སྤྱོད་བཏང་དང་གདོང་བཞིན་ཡོད་ཅིང་། ཉེ་བའི་དུས་རབས་ཁ་གསལ་ནང་། འགྲོ་བ་མིའི་རིགས་
 ཀྱིས་ཡོ་བྱད་དང་ཚན་རྩལ་སྤྲོད་ཚོགས་ཡར་རྒྱས་བཏང་སྟེ། གཞི་རྩའི་ཆེད་འདོད་སྤོང་ནས་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་
 སྲོག་འདོན་བྱས་ཡོད། ད་ལྟོ་འཛམ་གླིང་གི་ཐོན་སྐྱེད་བཟོ་ལས་ཅན་དུ་ལྷགས་ཆེར་བསྐྱར་བ་སོགས་མིའི་བྱ་སྤྱོད་སྤྲོད་ཚོགས་
 ལ་བརྟེན་ནས། ང་ཚོར་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་གདོང་བརྒྱལ་བྱེད་པའི་སྐོར་ལ་བསམ་གཞིགས་ནན་ཏན་བྱ་རྒྱུར་
 དན་སྐྱེལ་གདོང་གིན་ཡོད། འཕྲུང་ཚུ་དང་མཁའ་རླུང་གཙང་མ་ཉུང་དུ་འགྲོ་བ། ཁ་ཟས་དང་སྤོང་གནས་འདྲང་ཅེས་
 མེད་པར་བརྟེན་ནས་འགྲོ་བ་མིའི་རིགས་རང་ཉིད་ཀྱི་འཚོ་གནས་ལ་དཀའ་ངལ་ཆེན་པོ་འཕྲད་ཡོད། ང་ཚོས་ཅེས་པར་
 དུ་ཤེས་དགོས་པ་ཞིག་ལ། “མི་རྣམས་སའི་གོ་ལའི་བརྟེན་ཡོད་པ་ལས། སའི་གོ་ལའི་ལ་བརྟེན་མེད་དོ། །”

དྲི་བར་ལན་ཐོབ་ས།

- ༡། སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་ཚད་བཀལ་གྱིས་སྡོག་འདོན་བྱེད་པའི་འགྲོ་བ་མིའི་བྱ་སྡོད་འགའ་ཤོད།
- ༢། བྱིད་རང་མི་སྐྱེར་གྱིས་ལག་ལེན་བྱུང་པའི་སའི་གོ་ལའི་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་ཐབས་འགའ་ཤོད།

ཚིག་གསར།

Detergent འདག་ཆལ།	Atmosphere རྒྱུ་གི་དགྲིལ་འཁོར།	Conservation བདག་གཅེས།	Aquatic plant རྒྱ་གནས་ཚི་གིང།
Extinction ཚ་སྒོང་ས།	Bronchitis སྐྱོ་ཡུའི་གཉན་ཚད།	Eutrophication རྒྱ་གནས་འཚོ་རྒྱུ་འཛུང་སྒྱུད།	Deforestation གིང་ནགས་གཅོད་འབྲེག
Global Warming གོ་ལ་ཚ་འགྱུར།	Hydrosphere རྒྱུའི་དགྲིལ་འཁོར།	Lithosphere སའི་དགྲིལ་འཁོར།	Asthma དབུགས་འཚང་གི་ནད།
Argon གཉུག་རྒྱུང།	Overexploitation ཚད་བཀལ་གྱིས་འཛུང་སྒྱུད།	Pollution འབག་བཙོག	Photosynthesis ལོ་མའི་འོད་སྒྱུར།
Asbestos ནོ་བལ།	Species རིགས།	Nickel གཤའ་ཚོ།	Helminthe གཞན་རྟེན་གཞོད་འབྲུ།
Typhoid རྒྱ་ཚད།	Hepatitis མཚན་པའི་ཚད་ནད།	Lung cancer སྐྱོ་བའི་སྐྱན་ནད།	Sulphur dioxide འཚོ་རྒྱུ་ཉིས་ལྷན་གྱི་ལྷ་ཟླ།

སློབ་ཚན་བསྟུས་དོན།

- ༡། སའི་གོ་ལ་ནི་སྐྱེ་ལྡན་གྱི་གནས་གཞི་རུང་བའི་རྒྱ་སྐར་གཅིག་པུ་དེ་ཡིན་པར་ཡིད་ཆེས་བྱེད་གྱི་ཡོད།
- ༢། སའི་གོ་ལ་ནི་ང་ཚོས་ཤེས་གསལ་གྱི་ཚེ་སློབ་གནས་པའི་རྒྱ་སྐར་གཅིག་པུ་དེ་ཡིན།
- ༣། སའི་གོ་ལའི་སྟེང་ཚེ་སློབ་འཚོ་གནས་ལ་མཁོ་བའི་ཐོན་ཁུངས་ཡོངས་སུ་འཛོམས་ཡོད།
- ༤། སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་གཙོ་བོ་ནི་རྒྱང་དང་། རྒྱ། ས། གཏེར་རྩམ། ཉགས་ཚལ་བཅས་རེད།
- ༥། ཐོན་ཁུངས་ཚད་བཀལ་གྱིས་སློབ་འདོན་བྱེད་པ་དེས་གནམ་གཤིས་ལ་འགྱུར་སློབ་དང་། ས་ཁུ་རྒྱང་གསུམ་གྱི་སྐྱུས་ཚད་ཉམས་ཞན། གོ་ལ་ཚ་འགྱུར། ཉགས་ཚལ་ཉམས་ཉེས། ཚུ་ཤིང་དང་སློབ་ཆགས་རིགས་རྩ་སྟོང་འགོ་བ་སོགས་གྱི་དཀའ་ངལ་མང་པོ་ཞིག་བསྐྱུན་ཡོད།
- ༦། བཟོ་ལས་ཅན་དུ་སྦྱར་བ་དང་། བྱོང་ཁྱེར་ཅན་དུ་སྦྱར་བ། མི་འབོར་འཕམ་བ། འགྲུལ་འཁོར་ཚད་བཀལ་གྱིས་བཞོལ་སྦྱོད་སོགས་ནི་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་ཚད་ལས་བཀལ་ཏེ་བསློབ་འདོན་བྱེད་པའི་རྒྱ་རྒྱུན་གཙོ་བོ་ཞིག་རེད།
- ༧། ཉམ་དུ་བྱེད་ལྡན་པའི་སློབ་ཚན་སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་བཞོལ་སྦྱོད་དང་བདག་གཅེས་བྱས་པ་བརྒྱུད་ནས་འགྲུང་འགྲུར་གྱི་མི་རབས་རྣམས་ལ་ཕན་ཐོགས་པར་བྱེད་བྱེད།
- ༨། སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་རྣམས་སྤང་སྦྱོབ་དང་བདག་ཉར་ཆེད་མི་སྐྱེར་རམ། སྦྱི་ཚོགས། སྤོང་གཞུང་། མཉམ་ལས་བཅས་གྱི་དབར་མཐུན་འབྲེལ་བྱ་དགོས་ངེས་རེད།

སྒྲིབ་ཚན།

- ༡། སའི་གོ་ལའི་ལོ་ཚད་དང་དེའི་གྲུབ་ཆ་ཁག་ཉེད་གྱིས་ཤེས་ཀྱི་ཡོད་དམ།
- ༢། གཏེར་རྗེས་ནི་སའི་གོ་ལའི་རིམ་པ་གང་ཞིག་དུ་རྙེད་ཀྱི་ཡོད་དམ།
- ༣། སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་གཙོ་བོ་ཁག་གོ་འགོད་གྱིས།
- ༤། སའི་གོ་ལའི་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་ནམས་ཚད་བཟུལ་གྱིས་སློབ་འདོན་བྱ་བའི་རྒྱ་རྒྱུན་གཙོ་བོ་གང་ཡིན་ནམ།
- ༥། རྒྱ་འབག་བཙོག་གི་རྒྱ་རྒྱུན་གཙོ་བོ་ནམས་གོ་འགོད་གྱིས།
- ༦། རྒྱ་འབག་བཙོག་ཅན་སྤྱད་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བྱུང་བའི་ནད་རིགས་གསུམ་གྱི་མིང་གིས།
- ༧། རྒྱང་ཁམས་འབག་བཙོག་གི་རྒྱ་རྒྱུན་གཙོ་བོ་གང་ཡིན་ནམ། འབག་བཙོག་ཅན་གྱི་རྒྱང་བརྟུབས་པའི་རྒྱུན་གྱིས་
བྱུང་བའི་ནད་རིགས་འགའི་མིང་གིས།
- ༨། རགས་ཚལ་ནི་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་གལ་ཆེན་ཞིག་དུ་བརྩེ་བའི་རྒྱ་མཚན་ཅི།
- ༩། རགས་ཚལ་ཉམས་ཉེས་འགྲོ་བའི་རྒྱ་རྒྱུན་འགའི་མིང་བཀོད་དེ། རགས་ཚལ་སྤར་གསོ་ཆེད་ཐབས་ལམ་གང་ཞིག་
སྤྱོད་དགོས་སམ།
- ༡༠། སའི་གོ་ལའི་ཐོན་ཁུངས་ནམས་སྤྱང་སྤྱོད་བྱེད་དགོས་པའི་རྒྱ་མཚན་ཅི་ཡིན་ནམ།
- ༡༡། རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་སྤྲོ་ཚོགས་སྤྱང་སྤྱོད་ཆེད་འགྲོ་བའི་རིགས་ལ་འབྲི་བའི་ལས་འགན་རྣོར་འགྲེལ་བཟོད་གྱིས།